

Zygmunt Wiatrowski

Recenzja książki

Kazimierz M. Czarnecki

Profesjologia

Oficyna Wydawnicza „Humanitas”

Sosnowiec 2016

Profesor Kazimierz Czarnecki z Katowic, to właściwie także współtwórca pedagogiki pracy i psychologii pracy. Jego twórczość naukowa jest imponująca. Jest autorem, współautorem i redaktorem około 40 prac zwartych i w setkach liczonych artykułów. Tytułem powyższym zapisuje się jako Twórca nauki o profesjonalnym rozwoju człowieka. Osobiście piszę nawet dużo, śladów publikacyjnych pozostawiam wiele, ale moje „konkurowanie” z Profesorem Czarneckim, szczególnie tzw. ilościowe, przynajmniej równoważy się. W tej rozległej twórczości przewijają się niemal z podobnym natężeniem problemy i psychologiczne, i pedagogiczne, w tym szczególnie z obszarów rozwoju człowieka oraz z pozycji współczesnych nauk o pracy. Akcentowana w niniejszej recenzji „profesjologia” staje się niejako nurtem finalizacyjnym. Słusznie pisze recenzent wydawniczy – prof. Bogusław Pietrulewicz z Zielonej Góry, że *Profesjologia* Kazimierza Czarneckiego stanowi wymiar monograficzny; a ja dodaję – pretenduje do roli podręcznika nie tylko akademickiego, ale wprost uniwersalnego. W tej wielce nośnej dziś dyscyplinie społeczno-pedagogicznej i psychologicznej zarazem problem rozwoju zawodowego człowieka urasta do rangi strategicznej całokształtu życia ludzkiego. W nurcie rozległej aktywności naukowej Profesora Czarneckiego – psychologa i pedagoga oraz znakomitego metodologa zarazem – od dawnych lat – już siedemdziesiątych minionego wieku – problem rozwoju osobowego i zawodowego człowieka lokuje się w czołówce współczesnych problemów naukowych o wymowie społecznej. Akcentuję tę okoliczność specjalnie, bowiem już w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych minionego wieku powstały niejako dzieła strategiczne, dotyczące właśnie rozwoju osobowego i zawodowego współczesnego człowieka. W dalszych latach problemy składowe dochodzącej do głosu profesjologii uzyskały rozległe uzewnętrznienie – głównie w takich publikacjach zwartych, jak:

- *Rozwój zawodowy człowieka i jego uwarunkowania*, Warszawa 1983,
- *Rozwój zawodowy człowieka*, Warszawa 1985,
- *Profesjologia w zarysie [Zarys nauki o rozwoju zawodowym człowieka*, Warszawa 1986]; a także wydanie drugie, współautorskie ze Stanisławem Karasiem z Warszawy,
- *Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa*, Sosnowiec 2008,
- *Leksykon profesjologiczny* (współautor Bogusław Pietrulewicz), Sosnowiec 2010,
- *Profesjologia. Nauka o zawodowym rozwoju człowieka*, Sosnowiec 2010,
- *Psychologia różnic indywidualnych cech człowieka*, Sosnowiec 2014 (wydanie trzecie poszerzone),

— *Profesjologia*, Sosnowiec 2016 (wydanie drugie – zmienione i poszerzone).

Oczywiście, zbliżonych tytułów opracowań autorskich – zwartych i artykułowych – wymieniać można więcej (patrz: „Bibliografia źródłowa i pomocnicza” – w dziele recenzowanym). Dziełem wieńczącym dany nurt zainteresowań i badań oraz dorobku naukowego jest właśnie recenzowana z dużą satysfakcją przeze mnie *Profesjologia* – traktowana przez Autora, Recenzenta i Wydawcę (Oficyna Wydawnicza „Humanitas”) jako monografia. Autor – niezawodny od ponad 50 lat Przyjaciel – we „Wprowadzeniu” pisze:

„*Profesjologia* składa się z dwunastu rozdziałów, biografii, posłowie autorskiego, które tworzą zwartą całość treściową i źródłową nowej nauki o rozwoju profesjonalnym dzieci, młodzieży i dorosłych, osób niepełnosprawnych oraz emerytów i rencistów” – i dalej...

„*Profesjologia* jest przeznaczona głównie dla pięciu grup Czytelników:

- nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjum i szkół zawodowych...,
- organizatorów, doradców młodzieży i dorosłych...,
- pracowników naukowych (nauczycieli akademickich)...
- studentów szkół wyższych, którzy specjalizują się w psychologii i pedagogice pracy...,
- rodzicom (i przeróżnym doradcom w danym zakresie)...” [s. 16].

A oto struktura treściowa i problemowa dzieła:

Wprowadzenie

- I. Charakterystyczne cechy profesjologii.
- II. Zawód i praca jako podstawowe warunki profesjonalnego rozwoju człowieka.
- III. Profesjonalna praca człowieka.
- IV. Teoretyczne podstawy profesjologii.
- V. Typy i metody naukowych badań profesjologii.
- VI. Warunki profesjonalnego rozwoju.
- VII. Proces profesjonalnego rozwoju.
- VIII. Wyniki profesjonalnego rozwoju.
- IX. Metody stymulacji profesjonalnego rozwoju.
- X. Wybrane wyniki badań profesjonalnego rozwoju.
- XI. Pomocniczy słownik profesjologii.
- XII. Test ćwiczeniowy KMC 2016 — Poznaj profesjologię.

Biografia źródłowa i pomocnicza.

Posłowie autorskie.

Przedstawiona struktura treściowa dzieła skłania mnie do stwierdzenia, iż Autor opublikował pierwszy stosunkowo dobrze skonstruowany podręcznik ogólny, dotyczący profesjologii jako nowej dyscypliny naukowej, szczególnie w obszarze nauk społecznych.

Aby z pozycji naukoznawczej wypowiedzieć się na tak skonstruowany podręcznik – odwołajmy się do widzenia problemu przez prof. Tadeusza W. Nowackiego – w recenzji czwartego wydania *Podstaw pedagogiki pracy* mojego autorstwa¹.

Autor m.in. pisze: „Podręcznik akademicki, podobnie zresztą jak podręczniki na niektórych poziomach kształcenia, realizuje dwie funkcje:

¹ T.W. Nowacki, Recenzja: Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, wyd. IV, Bydgoszcz 2005, „Pedagogika Pracy” 2005, nr 47 (s. 117...).

— pierwszą jest funkcja kodyfikacyjna, ustalanie przez Autora zbioru faktów, problemów, teorii, które ma poznać kandydat na pedagoga pracy (i nie tylko). Jest to funkcja naukowa, wymaga ona od Autora nieustannego śledzenia na bieżąco badań naukowych zarówno empirycznych, jak i humanistycznych. Pierwsze wzbogacają dane dostarczane przez rzeczywistość edukacyjną, drugie – wyniki zgłębienia pojęć i problemów drogą analizy;

— drugą funkcją jest funkcja dydaktyczna, która dyktuje sposób przedstawiania materiałów oraz zaopatrzenia ich w dostateczną liczbę „ustaleń”, służących zrozumieniu i zapamiętaniu tekstów, a także pomocą w ich użytkowaniu praktycznym”.

W wersji ogólnej można stwierdzić, że Kazimierz Czarnecki w swoim podręczniku profesjologii obie te funkcje przedstawia i akcentuje w stopniu więcej niż zadowalającym. Ale bardziej skonkretyzowane ustalenia i opinie w tym zakresie zaprezentują po wcześniejszym przytoczeniu niektórych tylko stanowisk i informacji dotyczących istoty rzeczy. Oto szczególnie interesujące i zalecane wypowiedzi Autora w kwestii owej istoty rzeczy, przytoczone w kolejnych rozdziałach i częściach strukturalnych.

„Zaproponowany termin profesjologia użyto po raz pierwszy w 1986 r. (...). Uznałem, że termin «profesjologia» zaistniał w świadomości wielu uczonych: pedagogów pracy, psychologów pracy, socjologów pracy i mogę nim posługiwać się, nakreślając w pracy odpowiedzialne propozycje badawcze dla uczonych i praktyków, którzy interesują się profesjonalnym rozwojem człowieka i współpracują z instytucjami, które zajmują się poradnictwem zawodowym i zatrudnieniem kwalifikowanych pracowników” (I, s. 32).

„Trzy podstawowe cele przyświecają profesjologii:

1) dążenie do obiektywnego poznawania warunków, procesu, wyników i prawidłowości profesjonalnego rozwoju człowieka (...);

2) dążenie do opanowania wiedzy o warunkach i procesie profesjonalnego rozwoju człowieka jako ważnego fragmentu rzeczywistości;

3) wskazywanie możliwości i potrzeby przekształcania poznawanej rzeczywistości o profesjonalnym rozwoju człowieka (...)” (I, s. 36).

„Profesjonalna aktywność człowieka ma swoje «korzenie» już w wieku przedszkolnym dzieci i rozwija się sukcesywnie w starszych latach życia młodzieży, a w szczególności w okresie uczenia się wybranego zawodu w szkole zawodowej lub uczelni wyższej i w pracy zawodowej” (II, s. 60).

„Profesjonalna praca człowieka dorosłego jest zespołem wyuczonych czynności, stale powtarzanych, stanowiących podstawę utrzymania siebie i rodziny oraz przynosząca produkt społecznie użyteczny” (II, s. 92).

„Innowacyjność człowieka pracy profesjonalnej jest przejawem twórczego, celowego i sprawczego myślenia, występującego najczęściej w procesie wykonywania zadań roboczych: trudnych, ciężkich, skomplikowanych lub też zastanawiania się nad modernizacją takich prac (...). Oznacza to, że praca zawodowa jest głównym «motorem napędowym» zarówno do twórczego (o niej) myślenia, jak i jej sprawczego doskonalenia” (III, s. 138).

„«Przedsiębiorczość» jest pojęciem ogólnym, oznaczającym działalność w przedsiębiorstwie. Termin «przedsiębiorczy» oznacza działalność kierownika (także pracownika – przyp.

Z.W.) przedsiębiorstwa charakteryzującą się inicjatywnością, obrotnością, rzutkością, pomysłowością, zaradnością, trafnymi decyzjami w załatwianiu spraw związanych z prawidłowym istnieniem, funkcjonowaniem i rozwojem przedsiębiorstwa” (III, s. 145).

„Ludzi przedsiębiorczych możemy podzielić na cztery kategorie:

- przedsiębiorców naśladowczych (...),
- przedsiębiorców inicjatywnych (...),
- przedsiębiorców innowacyjnych (...),
- przedsiębiorców twórczych (...)” (III, s. 146).

Twierdzeń i właściwości ogólnych dotyczących profesjonalnego rozwoju człowieka Autor podręcznika ustala około 30. „Wszystkie twierdzenia tworzą obraz całości podstawowej problematyki, którą określiłem profesjonalnym rozwojem i profesjologią jako nową nauką o człowieku” (IV, s. 168).

Istotę owej wielości twierdzeń sprowadzić można do następującej formuły definicyjnej: „Jest to taki ukierunkowany proces przemian świadomości i zachowania się jednostki, który powstaje w wyniku współzależnego oddziaływania na siebie przedmiotu i podmiotu, przejawiającego się w określonych formach jej aktywności społeczno-kulturalnej, poszukiwaniu swojego miejsca w podziale pracy, twórczym przekształcaniu siebie i swojego środowiska materialnego, społecznego i kulturowego” (IV, s. 174).

„W profesjonalnym rozwoju jednostki oraz w życiu grup społecznych wyróżniam dwie grupy warunków (czynników): warunki podmiotowe i warunki przedmiotowe. W grupie pierwszej wyróżniam trzy główne warunki rozwoju: biologiczne, fizyczne i psychiczne. W grupie drugiej wyróżniam sześć warunków: ekonomiczne, techniczne, kulturowe, społeczne, polityczne i pedagogiczne. Razem 9 warunków (czynników) oraz ich liczne wyznaczniki” (VI, s. 283).

„Problem czynników i wyznaczników rozwoju człowieka, w tym jego profesjonalnego rozwoju, jest bardzo szeroki i złożony wieloaspektowo. Trudno jest określić kompetentnie i odpowiedzialnie, który z czynników i który z wyznaczników pełni rolę decydującą w naszym rozwoju. Jesteśmy jednakże zdolni do stwierdzenia, który czynnik i który wyznacznik stał się decydujący w naszym jednostkowym, indywidualnym rozwoju” (VI, s. 307).

„Ciągłość rozwoju człowieka oraz jego podział na okresy, stadia i fazy jest wciąż problemem otwartym, budzącym wiele kontrowersji i wątpliwości (...). Twierdzę, że w całokształcie rozwoju człowieka można wyróżnić takie zjawiska, które są wyraźnie obiektywne, są obserwowalne, empirycznie stwierdzalne i mogą służyć jako obiektywne kryteria podziału biegu rozwojowego życia człowieka. Takim obiektywnym kryterium jest przebieg profesjonalnego rozwoju dzieci, młodzieży i dorosłych, gdzie zawód i praca stanowią «nić wiodącą» całego podziału” (VII, s. 310).

„Terminem «wyniki profesjonalnego rozwoju» oznaczam ilościowe i jakościowe przemiany w świadomości prozawodowej dzieci; szkolno-zawodowej młodzieży; zawodowej dorosłych pracujących oraz pozawodowej emerytów, które występują w procesie ich życia, rozwoju i działania ukierunkowanego na zawód i pracę” (VIII, s. 373).

„Osobowość zawodowa – to pożądaný zespół (układ, syndrom, struktura) składników i cech człowieka pracy, formułowanych w procesie kształcenia zawodowego oraz rozwijających się, utrwalających i funkcjonujących w procesie pracy zawodowej, który zapewnia nam

aktywny kontakt z materialnym, społecznym i kulturowym środowiskiem pracy, przyczyniającym się do jego twórczych przeobrażeń” (VIII, s. 390).

Można też powiedzieć, że „osobowość profesjonalna to ta warstwa osobowości człowieka pracy, która jest celowo, świadomie, planowo i systematycznie kształtowana w procesie szkolnym i która najwidoczniej ujawnia się w jego zachowaniach zawodowych i społecznych w zakładzie pracy, a nawet poza jego terenem” (VIII, s. 300).

Z przytoczonych celowo twierdzeń, stanowisk i określeń wynika dość jednoznacznie, iż Autor *Profesjologii* zaprezentował rozległe rozbudowany system wiedzy naukowej, któremu z pełną odpowiedzialnością nadał rangę nowej dziedziny pod nazwą „profesjologia” – stając się tym samym jej twórcą. Z naukoznawczego punktu widzenia można dodać, że jest to na pewno kolejna nauka w rozległej już grupie nauk o pracy, w której pedagogice pracy, psychologii pracy i socjologii pracy oraz prakseologii przypada rola niemal wiodąca.

Bogactwo materiału faktograficznego, dowodowego oraz interpretacyjnego i metodycznego uzasadnia w pełni formułę „podręcznika podstawowego i uniwersalnego” zarazem.

Dominuje wprawdzie w nim język informacyjny oraz tzw. pojęciowy (często nadmiernie akcentujący osobę Autora), ale można żywić nadzieję, iż kolejne wydania skłaniać będą także znakomitego Autora do akcentów bardziej problemowych i refleksyjnych.

Żywię nadzieję, że ta nowa dziedzina wiedzy naukowej – ze swoim bogactwem pojęciowym i klasyfikacyjnym, w tym szczególnie przytoczone w recenzji zapisy autorskie, staną się przedmiotem pogłębionej refleksji licznych Czytelników reprezentujących głównie różne nauki o pracy i rozwoju profesjonalnym człowieka – dawniej, dziś i jutro.

Autorowi tegoż wspianego dzieła składam serdeczne gratulacje i słowa uznania – także płynące od licznych reprezentantów współczesnych nauk o pracy, w tym szczególnie od pedagogów pracy.